

Çoban Mustafa Paşa Kimdir

Gebze'nin kuzey batısına hakim olan bir tepe üzerinde yer alan büyük ve görkemli mimari manzume, Mimar Sinan'ın eserlerinden birisidir. Adı Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'dir. Şimdilerde Gebze'nin aşırı kalabalıklaşan ve her tarafı betonlaşan şehir merkezinin içersinde kalmaktadır. Belediye binasının kuzey-doğu tarafına düşmektedir.

Külliye'nin 1523 yılında yaptırıldığı ve yaptırıcısının da Çoban Mustafa Paşa olduğu bilinmektedir. Bu bilgiler caminin taş kapısı üzerinde bulunan yazıtta yazılıdır. Çoban Mustafa Paşa, aslen Bosnalı olup, babası Abdülkerim'dir. Genç bir çoban iken Sultan Yavuz Selim ile Mısır Seferi'ne katılır, sonraları Piri Mehmet Paşa'nın koruyuculuğuna alınır. Zaman içersinde çeşitli mevkilerde yükselir. Sırası ile Kapıcıbaşı ve Rumeli Beylerbeyi olur. Sonraları Yavuz Selim' in kızı ile evlenip Hakan'ın damadı olur.

Daha sonraki zamanlarda Divan-ı Hümayun 3. Veziri olur. Ardından 2. Vezirliğe terfi eder. Kanuni Sultan Süleyman zamanında da Vezirlik görevini yürütür. Kanuni orduları ile 1521 yılında Belgrad Seferi'ne, Serdar olarak Rodos Seferi' ne katılır. En sonunda Sultan Süleyman tarafından Mısır valiliği'ne atanır. Bu görevini yaklaşık altı ay kalır.

Mısır'da çıkan bir isyanı bastırır. Ardından İstanbul' a geri çağrılarak tekrar vezirliğe getirilir. Sağlığında Gebze'ye çeşitli vakıflar, cami ve diğer mimari eserler yaptırır. İstanbul' da vefatından sonra, kendi adına yaptırmış olduğu Gebze' deki külliye de caminin ön tarafında yer alan türbesine gömülür.

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi

Şayet İzmit ve civarında oturuyorsanız ve Osmanlı eserlerinden, tıpkı Sultan Ahmet Camii gibi bir eseri, cami ya da etrafı çevrili büyük bir mimari eseri bir arada görmek isterseniz, bence en yakında ulaşabileceğiniz yer Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'dir. Etrafını çeviren taş avlusuna, her hangi bir girişinden girdikten sonra kendinizi 15. ile 16. yy. döneminde her hangi bir Osmanlı yerleşim yerinde hissedebilirsiniz. O derece otantik, o derece özgün ve o derece ulvi huzur ve dinginlik verici bir ortam.

Külliye ve Menzil Külliyesi

Osmanlı İmparatorluğu' nun geniş toprakları üzerinde yer alan belli başlı yollar üzerine kurulmakta olan külliyelerin ayrı bir işlevi ve ayrı bir mimari tarzı vardır. Bir kere bu tür külliyeler belli ulaşım merkezlerine ve belli amaçları yerine getirmek için yapılmaktaydılar. Gebze' de vaktiyle önemli bir ulaşım merkezi sayılmaktaydı. İzmit ile İstanbul arasında yer alan hem antik tarihi açısından hem de stratejik açıdan önem taşıymaktaydı. Bu önemi ta Bitinya Krallığı zamanında da mevcuttu. Eskişehir' de yer alan kale bunun en güzel kanıtıdır.

Külliyelerin kültürel, sosyal ve dini işlevleri yerine getirdikleri bilinmektedir. Bu nedenlerle ayrı bir mimari düzenlere sahiptiler. Gebze, anlatıldığına göre İstanbul-Bağdat yolu üzerinde yer almaktaydı. Önemli kavşaklarda yapılan Külliye diğerlerinden bazı farklılıklar arz etmektedir. Bu tür külliye **Menzil Külliyesi** denmekteydi. Menzil Külliyesi' nde diğer külliye var olan yapı birimlerine ilaveten yolcuların ve hayvanlarının barınmalarını, dinlenmelerini ve bakımlarını sağlayacak yapılar bulunmaktadır. Bu ilave yapılar, İmaret, Kervansaray ve Misafirhane'dir.

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin Özellikleri

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nde tek parsel üzerinde yerleştirilmiş olan yapılar, Cami, Türbe, Güneş saati, şadırvan, Kervansaray, Tekke, Semahane, Misafirhane, Medrese, İmaret, Tabhane, Ahşap ev, Kütüphane ve parsel dışında kalan ve zamanla kişisel mülk haline gelmiş ya da başka sahiplerin ellerine geçmiş binalardan ibarettir. Başkalarının mülkiyetine geçmiş binalar manzume'ye su temin eden dolap, hamam ve handır.

Külliye eski haline döndürülme çalışmaları başlatılıncaya kadar kendi haline terk edilmiş neredeyse yıkılmaya yüz tutmuş. Bu zaman süresi içerisinde, diğer önemli yerleşim yerlerinde yer alan diğer külliye yada benzeri mimari tarihi eserler gibi bakımsızlıktan yıkılır hale gelmiş. Neyse ki buranın restorasyon çalışması programa konulmuş ve tamamlanmış.

Ancak Çoban Mustafa Külliyesi gibi şanslı olmayan, İzmit'teki Pertev Paşa Külliyesi cami ve taş avlusunun dışında hiçbir özelliğini koruyamamıştır. Külliye'nin dört bir tarafından yol geçirilmiş, etrafında yer alan diğer yapılar ya şahıs malı olmuş yada yol altında kalmıştır. Sadece hamam olduğunu sandığımız yıkıntılar park alanı içinde varlığını sürdürmektedir.

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin de tek parsel kısmı dışında bulunan hamamın belediyeye, hanın şahıslara ve diğer yapıların da yine şahıslara geçmesi gibi. Külliye'yi oluşturan yapı birimlerinin işlevlerine göre düzenlenmesi sonucu, bir taraf serbest, üç tarafı ise U şeklinde yapılar ile çevrili, merkezi bir alan oluşturulmuş. Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin dört tarafından yol geçmektedir. Kuzeyde yer alan üzerine, tabhanenin bir kısmı, helalar, Kervansaray, Tekke ve Muhdes Ahşap Ev yerleştirilmiş. Doğudaki yol kenarına köşede yer alan Muhdes Ahşap Ev, Misafirhane ve Medrese yerleştirilmiş. Batıdaki yol üzerine Tabhane, Cami avlusuna ana giriş kapısı, Fevkani Kütüphane, İmaret Binası ve Mutfaklar yerleştirilmiş. Güneyde yer alan yol üzerine, İmaret avlu duvarı ve girişi, Türbe avlu duvarı, Cami avlu girişi, Medrese dış avlu duvarı ve girişi yerleştirilmiş. Bu alan cami avlusu ve Türbe avlusu olarak iki alandan oluşur. Bu avlu düzeni, İzmit'te yine Sinan'ın 1579 yılında yaptığı Pertev Paşa Camisinde de uygulanmıştır.

Cami ve Türbe avlularını birbirinden ayıran ve caminin her iki yanından başlayıp, doğu-batı yönlerine uzanan duvarı pencerelerle hafifletilmiş ve saydamlaştırılmış. Cami kuzey-güney ekseninde merkezi yerde yer almaktadır. Kuzeyinde şadırvan, güneyinde türbe bulunmaktadır. Cami avlusuna üç ayrı yönden üç ayrı kapı ile girilmektedir. Birincisi kuzeyde yer alan tek kubbeli, tek kapılı giriş. Bu giriş hem Kervansaraya girişi sağlamaktadır hem de yedi basamaklı merdiveni ile daha yüksekte bulunan cami avlusuna girişi sağlamaktadır.

İkinci girişi batıdaki yol üzerinden, bir mahalden geçilerek cami avlusuna girişi sağlamaktadır. Üçüncü giriş ise güneyde Gölcükönü meydanına açılmaktadır. Abdülhamit Tuğralı, taş tamir kitabeli, taş söveli ve taştan kemerlidir. Bu kapıdan girildiğinde boyutları yaklaşık 4.00x0.60 m olan bir yol yer alır. Bu yolun sağında Medrese ve Misafirhane binaları, solunda Türbe avlu duvarı yer almaktadır. Her iki yanında yapılar olmasına rağmen bu geçit-yol asla yürüyenlere sıkıcı bir hava vermemektedir. Türbe avlu duvarı lokmalı klasik demir parmaklıklı, küfeki söveli 12 adet pencere ile neredeyse şeffaf hale sokulmuştur. Ayrıca bu uzun geçidi ferah ve ilginç hale sokmak için Medrese ve Misafirhane binalarının bu geçide bakan pencere aynaları, beyaz ve renkli taşlarla ve özel bir harçla kakma tekniğinde öylesine iç alıcı şekilde işlenmiş ve bezenmiş ki. Burada bulunanların sıkılması olanaksız.

Çaban Mustafa Paşa Külliyesi Yapılarının İşlevleri

Camii: Külliye'nin merkezini oluşturmaktadır ve tek kubbeden oluşmaktadır. Sağ tarafta tek şerefeli minare yer alır. Beden duvarları küfeki kesme taştan olup profilli saçak kornişleri ile son bulmaktadır. Ön tarafta beş açıklıklı son cemaat yeri, kurşun örtü ile kaplı klasik tuğladan örülü kubbeleri hafif kemerlere oturmakta ve bütün bu ağırlık altı adet mermer sütun tarafından taşınmaktadır. Tamamen mermerden yapılmış ana giriş kapı portalinin üzerinde yer alan yazıtta harapça harflerle caminin Çoban Mustafa Paşa tarafından 1523 yılında yapıldığı yazılmaktadır. Ahşap geçmeli kapısı üzerinde ise 1522 yılı yazısı yer almaktadır.

Türbe: Çoban Mustafa Paşa öldükten sonra buraya defnedilmiştir. Caminin kible tarafında yer almaktadır. Sekizgen bir plana göre yapılmış ve tek kubbelidir. Giriş tarafı kare kesitli dört mermer direk üzerine oturtulmuş. İç duvarlar renkli çinilerle kaplıdır. Ahşap kapısı geçmeli olarak yapılmıştır. Camları renkli ve vitraylıdır.

Güneş Saati: Mermerden yapılmış olup, Türbe avlusu içinde yer almaktadır.

Şadırvan: Cami avlusunun ortasında yer alır. Merkezi mermer bir havuzun etrafına dizilmiş, kare kesitli 6 ahşap direk ile bunların üzerine oturtulmuş, ahşap kırmızı topuz çatı ve direkler arasında yer alan oturma sekilerinden ibarettir.

Kervansaray: Külliye'nin kuzeyinde yer alır. İki bölüm halinde yer alan Kervansaray'ın giriş kısmı bu bölümlerin tam ortasındadır. Kuzeydeki yoldan bir kapı ile tek kubbeli bir antreye geçilir. Sağ ve sol tarafta karşılıklı iki kapı yandaki iki ahıra açılır. Merdivenin üst tarafında yer

alan kapı ise cami avlusuna çıkar. Giriş bölümünde iki yanda yer alan birer ocaklı oturma sekileri ise seyis ve görevlilerin dinlenmeleri amacı için oluşturulmuştur.

Tekke ve Semahane: Tekke küçük bir avlunun üç kenarına yerleştirilmiş ocaklı 12 oda ile bu avludan ayrı bir kapı ile geçilen daha küçük bir avlu ve semahane yapısından oluşmaktadır. Tekke odalarının önünde sundurma çatılı revak bulunmaktadır. Semahane avlusundan ayrı bir kapı ile tekke bölümüne ait helalara geçilmektedir.

Misafirhane: Yolcuların konaklaması amacı ile işlev görür. Cami avlusunun doğu kenarını oluşturan yapı gruplarının ortasında yer almaktadır. Kuzeyinde tekke, güneyinde ise Medrese vardır. Medrese ile Misafirhane bağımsız iki ayrı yapı olarak düzenlenmiştir. Ancak uzaktan bakıldığı zaman tek bir yapıymış gibi görünür. İç avlunun her iki yanında yer alan ocaklı iki odanın görevliler için yapıldığı sanılmaktadır.

Medrese: Külliye'nin güney-doğu köşesinde yer alır. Kuzeyinde, medresenin helaları ve misafirhane vardır. Batısında cami avlusunda geçişi sağlayan geçit vardır. Doğu ve güney tarafında ise yol vardır. Üstü kiremit örtülü olup, kirpi saçaklar oldukça yüksek duvarları vardır.

İmaret: Yoksulları ve kimsesizleri doyurmak işlevini görür. Türbe avlusunun batı kısmında uzunlamasına yer almaktadır. İki yanda kubbeli ikişer oda arasında yer alan mutfaklar yola doğru genişletilmiş ve üzerleri sekiz kubbe ile örülmüştür. Havalandırma, ateş bacaları, kubbeler üzerinde yer alan bir bacalar zinciri halinde yükselir. Buda Külliyyeye tatlı bir görüntü sağlamaktadır.

Tabhane: Cami avlusunun kuzey-batı köşesinde yer alır ve biçim L harfine benzer. Altı oda, iki eyvan ve helalar grubundan oluşur. Odalarda birer ocak bulunur. Cephe duvarları klasik tuğla, kaba tarafları küfeki taşlarla örülmüştür.

Ahşap Ev: Külliye'nin doğu köşesinde sonradan cami kandilcisi için yapılmış olduğu sanılan bu muhdes ev tamamen külliye'nin alanı içinde yer almaktadır. Ama sonraları her nasılsa kandilcinin kişisel malı haline gelmiş.

Kütüphane: Külliye'nin batı yönünde yer alan yapıların ortasında, cami avlusunun ana kapısı üzerinde fevkani bir yapıdır. İki tonda taştan oturma sekileri bulunan bir antreye açılır. Burada yer alan sağ taraftaki kapıdan Kütüphaneye çıkışı sağlayan taş merdivenlerin sahanlığına çıkılır.

Restorasyon

Bugün ziyaret edildiğinde karşımıza çıkan mükemmel görünümlü Külliye' nin bugünkü görünüm ve mükemmelliğini tamamen Sn. Yüksek Mimar Cahide Tamer' e borçludur. Vakıflar Genel Müdürlüğü' nün Külliye' nin eski haline getirilmesini karara bağlamış olması aslında o günkü koşullarda inanılmaz bir olaydır.

Sn. Cahide hanımın sağladığı bilgilere göre restorasyon 1961 yılında başlatılmış ve bitirilmesi tam 9 yıl sürmüş ve çalışmalar 1970 yılında tamamlanabilmiştir. Bu süreç içinde ihale iki kez Keşif Bedeline uğramış ve dört ayrı yüklenici firma değiştirmiştir. Denetim Teşkilatı' nda görev alan yetkililer, Şantiye Şefi olarak, Şahin Ormanlar, Fatih Uluengin ve Öztekin Özkan, Sürveyan Tekniker olarak Yavuz Tutaş, Denetim olarak İlhan Öz ve Fikret Çuhadaroğlu, Kontrol Elektrik Mühendisi olarak Ümit Karadenizli, Grubun Şefi görevinde ise restorasyonun başlamasından bitirilişine değin Sn. Cahide Tamer görev almışlar.

Restorasyonun toplam ihale ve keşif bedellerini aktarayım da küçük dilinizi yutun. Okuyacağınız rakam sizlere inanılmaz gelecek. Toplam keşif bedeli, 1,295,595 Lira ve 76 Kuruşu, toplam ihale bedeli 1,166,278 Lira ve 16 Kuruş. Tabii ki yıllar 1960lar. Ama karşılaştırma için bizlerin ne denli yoksullaştığımızı ve çocuklarımızın da ne derece yoksullaşacaklarını siz hesaplayın artık.

1970 yılından itibaren ta günümüz dek külliye oldukça iyi korunmuş ve bakımı çok iyi yapılmış ki halen insanı büyülüyor ve huzur veriyor. Karşılaştırma için illa ki 1961 yılında çekilmiş siyah-beyaz resimlerini görmek gerek. Bu resimleri doğal olarak Cahide Tamer sağlamış. Külliye'nin her bir köşesini virane hali ile görüntülemiş ve restorasyondan sonraki görüntülerini de almış. Geriye bence harika bir belgeler topluluğu bırakmış. Başta, Sn. Cahide Tamer hanıma ve bu külliye'nin bizlere kazandırılmasında emekleri geçen ve isimlerini gururla yukarıda sıraladığım diğer görevlilere şükranlarımı sunmak istiyorum. O yıllarda böyle bir bakış açısında ve gelecek nesillere belgeler bırakma görüşüne sahip çok değerli bir mimarımızmış. Kendisini saygı ile anıyorum.

Gönül istiyor ki her ata yadigarı eski eser böyle dönüşümlerden geçebilsin ve bizlere o mistik eski zamanları yaşatabilsin. Ama maalesef her yerde gözlemlendiği üzere her birisi kendi halinde yavaş yavaş gözlerden yitip gitmekte.

<http://kocaeli.yurticiturizm.com/kocaeli-coban-mustafa-pasa-kulliyesi.html>